बर्हिरिति" वचनात् ह्रासः । "इध्मप्रमाणं चारत्निरिति सद्भिः प्रकीर्त्तितमिति" कात्यायनः(कर्मप्रदीपे) तथा "समित्पवित्रं वेदं च कुर्य्यात् प्रादेशसंमितम् । इध्मस्तु द्विगुणः कार्य्यः परिधिस्त्रिगुणः स्मृतः" "स्मार्त्ते प्रादेश इध्मो वा द्विगुणः परिधिस्तत" इति । "एकविंशति वा" सू०। अथ वा एकविंशतिमेकविंशतिसंख्याककाष्ठकमिध्मं कुर्य्यात् तथा चापस्तम्बः "खादिरं पालाशं वैकविंशतिदारुकमिध्मं करोति" । "ततः परिधीनेके" सू० । एके आचार्य्यास्तत एकविंशतिसंख्यकाष्ठकादिध्मात्त्रीणि काष्ठान्यरत्निमात्राण्येवोपादाय परिधीन् परिदधति "तद्धैक इध्मस्यैवैतान् परिधीन् परिदधतीति" श्रुतेः । अथ वैकमेवेदं सूत्रम् "एकविंशति वा ततः परिधीनेके" इति एके आचार्य्या विकल्पेन एकविंशतिसंख्यकाष्ठमिध्मं कुर्वन्ति तत इति तस्मादेवैकविंशतिकाष्ठकेध्मात् परिधीन् परिदधति च । एतदेव युक्ततरम् आपस्तम्बसूत्रे एकविंशतिकाष्ठानां विभागदर्शनात् । तथाचाहापस्तम्बः "खादिरं पालाशं वैकविंशतिदारुकमिध्मं करोति त्रयः परिधयः पालाशकाष्ठकाः खादिरौदुम्बरबिल्वरोहितकविकङ्कतानां ये वा यज्ञिया वृक्षा आर्द्राः शुष्का वा सत्वचकाः,स्थविष्ठो मध्यमोऽणीयान्द्राघीयान्दक्षिणार्ध्यो ह्रसिष्ठ उत्तरार्ध्यो द्वे, आधार समिधावनुयाज समिदेकविंशतिः समूलानाममूलानां वा दर्भाणां पूर्व्ववच्छुल्वं कृत्वोदगग्रं निधायेति" । अथ एवंविधमेकोयमतम् यदेकविंशतिकाष्ठकः इध्मः । तस्मिन् पक्षे चेध्मादेव त्रीणि काष्ठान्यादाय परिधिपरिधानमिति । बन्धनानन्तरमिध्मबर्हिषोर्भूमौ निधानं न कार्यम् आपस्तम्बसूत्रे अनधोनिदधातीत्युक्तत्वात् । तद्धैक इध्मस्यैवैताम् परिधीन् परिदधतीत्यत्र हरिस्वामिनः तदु तथा न कुर्य्यादनवक्लृप्ता हि तस्यैते भवन्तीति बाहुमात्रैः परिधिभिरार्द्रैश्च भवितव्यम् । इध्मस्तु शुष्कः इन्धनत्वादेव द्विप्रादेशश्च तेन ते इध्मैकदेशभूताः परिधित्वायासमर्थाः स्युः तदिदमाह अभ्याधानाय होति शुष्को ह्यादावाधेयः यावत्खरमात्रआहवनीये खरे सम्भवन्तीत्यभिप्रायः यस्तु परिधिबुद्ध्या आहरति सोऽवध्यवेष्टनीयादग्निखरादतिरिक्तमेवाहरति अग्निवेष्टनं च दाहभयान्न शुल्वमिति तऽएषावक्लृप्ता इति" कात्या० १,३,१४,२१ ।

"अपरमितं प्रणयनीयं त्रियूनम" सू०। "प्रणयनस्यायं प्रणयनीयः तं प्रणयनीयमग्निप्रणयनार्थमिध्ममपरिमितमपरिमितकाष्ठकं त्रियूनं तिसृभिः संनहनरज्जुभिर्वेष्टितं कुर्य्यात् त्रीणि यूनानि बन्धनानि यस्य स त्रियूनः तं त्रियूनमिति । अपरिमितत्वं च प्रागुक्तेध्मकाष्ठसंख्यापेक्षयातिशयेनाधिकसंख्यकाष्ठकत्वम् । तेन चतुर्विंशतिसामिधेनीको षडष्टकापशुस्तत्र सप्तविंशतिः काष्ठानि भवन्ति । ततश्च प्रणयनीये ततो ऽप्यधिकानि अष्टाविंशतिप्रभृतीनि इष्टकासंख्यानि काष्ठानि भवन्ति" कर्क०।

छन्दोगप० "प्रादेशद्वयमिध्मस्य प्रमाणं परिकीर्त्तितम् । एवंमिताः स्युरेवेह सविधः सर्व्वकर्म्मसु । समिधोऽष्टादशेद्मस्य प्रवदन्ति मनीषिणः । दर्शे च पौर्णमासे च क्रियास्वन्यासु विंशतिः । समिदादिषु होमेषु मन्त्रदैवतवर्ज्जिता । पुरस्ताच्चोपरिष्टाच्च इन्धनार्थं समिद्भवेत् । इध्मोऽप्येधार्थमाचार्य्यैर्हविराहुतिषु स्मृतः । यत्र चास्य निवृत्तिः स्यात्तत् स्पष्टीकरवाण्यहम् । अङ्गहोमसमित्तन्त्रसोष्यन्त्याख्येषु कर्म्मसु । येषां चैतदुपर्य्युक्तं तेषु तत्सदृशेषु च । अक्षभङ्गादिविपदि जलहोमादिकर्म्मणि । सोमाहुतिषु सर्व्वासु नैतेष्विध्मो विधीयते । "इध्मजातीयकाष्ठार्द्धप्रमाणं मेक्षणं भवेत्" । "सुन्वन्दभीतिरिध्मभृतिः पक्थ्यकैः" ऋ०६,२०,१३ ।"इध्मानां काष्ठानां भृतिः"भा०। तुषितदेवगणभेदे स च भाग० ४स्क०१अ० दर्शितो यथा "तोषः प्रतोषः सन्तोषो भद्रः शान्तिरिलस्पतिः । इध्मः कविर्विभुः स्वाह्नः सुदेवो रोचनो द्विषट् । तुषिता नाम ते देवा आसन् स्वायम्भुवेऽन्तरे" भाग० ।

इध्मजिह्व पु० इध्मं काष्ठं जिह्वेवास्य । वह्नौ ।

इध्मवाह पु० लोपामुद्रागर्भजाते अगस्त्यपुत्रे ऋषिभेदे "सहस्रसम्मितः पुत्र एकोऽप्यस्तु तपोधन !" इति लोपामुद्रयाप्रार्थितोऽगस्त्यस्तस्या पुत्रमुत्पादयास तस्य नाम दृढस्युरिध्मवहनाच्च इध्मवाह इति नामान्तरं तदेदुक्तं भा०व० । ९९ ।"तत आधाय गर्भन्तमगमत् वनमेव सः" "तस्मिन् वनगते गर्भोववृधे सप्त शारदान् । सप्तमेऽब्दे गते चाथ प्राच्यवत् स महोज्ज्वलः । ज्वलदग्निप्रभावेन दृढस्युर्नाम भारत !। साङ्गोपनिषदान् वेदान् जपन्निव महातपाः । तस्य पुत्रोऽभवदृषेः स तपस्वी महाद्विजः । स बालएव तेजस्वी पितुस्तस्य निदेशने । इध्मानां भारवहनाच्चेध्मवाहस्ततोऽभवत्" ।

इन गतौ तना०पर०सक०सेट् । निरुक्ते इन्वतीति बहुवचनान्त इति केचित् इनोति इनुतः इन्वन्ति इनोमि इन्वः इनुवः इनुयात् इनोतु इनु इनवानि ऐनोत् । ऐनीत् इयेन । निरुक्ते इन्वति इति एकवचनान्तस्तेन इन्वधातुरेवायमिति